

Einar Gerhardsen

LIV OG ARBEID

I denne skildringen vil vi ta for oss nordmanden og statsmannen Einar Gerhardsens rike arbeidsår opp til hans 70 år i fjor. Sjølv har han sagt at han ikke mottar gjenvalg til Stortinget 1969. Men dermed er det ikke sikkert at Einar som vi sier i daglig tale forsvinner ut av det politiske liv for det. Han har sikkert mange visdomsord å si oss i ord og skrift. Han vil nok la høre fra seg i parti- og ungdomslag, i pressen og i en eller annen memoar-bok. Ja, det er allerede kommet to bøker om ham. Den første er en samling av de beste talene han har holdt, de beste ja, for det er de vel alle sammen, men utvalget er foretatt med nensomme hender av Einar sine beste venner og nærmeste medarbeidere bl. a. Trygve Bratteli, det norske arbeiderpartiets nåværende formann. Hva Einar har sagt og gjort før 1940 er naturligvis ikke kommet med. Det ville ha sprengt rammen. Men Einar synes at etterkrigstida er den rikeste og beste i hans liv. Ja, det er ikke til å undres over for han sto midt oppe i tiden. Vi bør merke oss et eller annet i disse talene. Det muntlige er nok Einar sine sterke sider. Ingen kan bestride at Einar Gerhardsen er en av Norges absolutt beste talere, men han har også det skrevne ord i sin makt.

Han har skrevet en håndbok i studiearbeid og organisasjonskunnskap som er en av de beste vi framdeles har. Den heter »Tillitsmannen» og ble solgt i mange opplag. Den står å lyser der i bokhylla sammen med en nyere utgave. Men det hender den dag i dag at vi radfører oss med den om protokoll- og regnskapsføring, om møteledelse og talekunst. Ja, avsnittet om det siste er skrevet med en mesterhånd. Så meget om Einar sine eneste velkjente og velnyttede bok. Taleren Gerhardsen skal vi nok komme tilbake til.

De 4000 kjente menn og kvinner som sto på gratulasjonslisten i den første nevnte bok er vel ikke alle sammen venner og partifeller av Einar, men sjøl om flere av dem tilhører andre partier og til og med sitter i den nåværende borgerlige regjeringa så må de alle erkjenne hans ærlighet, hans redelighet, toleranse, hans vilje og evne til samarbeide i stortinget og med alle som gleder seg til å treffe ham og underholde seg med ham. — Ved 70 års dagen strømmet hylden inn til vår ranke og store talsmann fra inn- og utland og alt dette understreket at Einar var den lederen som sprang ut av folkets midte akkurat da vi trengte ham mest. Ja, en kan påstå at naturen er viselig innrettet. Historien har mange eksempler på det og vi kan ikke overse dette faktum. Men her var det helt og holdent på demokratiets, på folkestyrets grunn.

Einar har en bror se n heter

Rolf. Nå er han Redaktør i Arbeiderbladet, Oslo. Han har skrevet den andre boka om Einar. Det er klart at en slik bok kan ikke bli objektiv. Men det subjektive har også sin verdi hvis man ikke tar alt for god fisk eller sluker boka rått. Vi vil jo gjerne være fri for fanatisme, det som ødelegger så mangt når slikt får fritt løp. Leser vi boka til Rolf Gerhardsen med fornuft og klare tanker så får vi rikt utbytte av den. Vi gleder oss over det framifrå gode brødre- og venneforholdet mellom disse to. Vi får et glimt inn i guttenes fedreheim, hos Gerhard Olsens enkle og nodertorfegede familie. Vi følger Einar på møter i sosialistungdomslaget og ut i verden til Sovjetunionen, til Tyskland og Østerrike i 20 årene da han fikk Conrad Mohrs stipend for studium av sosialismen.

Vi følger ham i arbeiderpartiets sekretariat, i kommunestyret og fram til ordfører (borgmester) plassen i Oslo. Han ble prøvet da de vanskelige april-dagene kom i 1940. Han fikk ordnet litt opp i kaoset da, men fuglte kongen og regjeringen et stykke på vegen opp igjennom det krigsherjede Norge. Han kunne i likhet med mange andre sitte trygt og godt i Stockholm eller mere utsatt i London. Men Einar ble på sin post i Oslo. Vel kom han ut av det kommunale arbeidet på topplanet, men han tok fatt på vegarbeidet så lenge det var mulig. Tyskerne hadde naturligvis et godt øye til ham. Einar heim var utsatt for mange undersøkelser og han hadde mange kontakter som oppsøkte ham og hans frue Werna. Så gikk det som ventet. En dag kom tyskerne og hentet ham. Først til Sachsenhausen-leiren i Tyskland, så overført til Grini-

Einar Gerhardsen

fangeleir ved Oslo. Bare den sterkeste vil overleve. Det ble sagt slik. Einar kunne ikke vente seg noen bedre behandling enn de andre, men har var sterk og seig. I denne tida møtte han flere av sine regjeringskolleger bl. a. den første socialministeren Sven Oftedal som desverre døde så altfor tidlig og utenriksminister Halvard Lange m. fl.

Hva Einar betød for sine medfanger lar seg vel ikke beskrive, men noe skal nevnes senere.

Foruten disse bøker så foreligger det i Arbeiderarkivet i Oslo en slektsbeskrivelse av Einar Gerhardsen familie på begge sider. Og som et pluss er det skrevet en masse avisartikler i pressen og i mere periodiske tidsskrifter. Så la oss gå rett på sak og forflytte oss til Einar sine guttedager i Oslo. Vi er glade og stolte over at Einar var så knyttet til vår hovedstad, men som statsmann med vid syn over hele vårt land — og verden med.

1. Født og båret av arbeiderrett

FAREN til Einar heter rett og slett Gerhard Olsen. Det er tusener av skandinaver og nordiske statsborgere som heter Olsen. Like naturlig som en islandsk kvinne kalles Björnsdóttir er det at Einar sine familie ble til Gerhardsen. Og titter vi i Oslo Telefonbok så er det ikke så overvettig mange som heter Gerhardsen. Utover landet er det heller ikke mange av dem. — Einar Gerhardsen slekt er godt gransket sjøl om han ikke har gjort så overvettig meget for å bringe slekta fram i lyset. Moren kommer fra den blide Sorlandsbyen Kristiansand og hun skarret litt som folk flest gjør der nede i den vakre byen. At Einar arvet dette etter henne merker vi intet til i dag. Alle i slekta var sterke, flittige og arbeidsomme mennesker. Hennes far var garvermester en tid i Stockholm, men kom

og giftet seg. Han fikk gode atester og ble en bra mann for sin hustru og barna.

Einar Gerhardsen er født ute i Asker den 10. mai 1897. Bare noen uker etter ble han døpt til navnet Einar Henry Gerhardsen i Paulus kirken. Ofte har han sagt at han er stolt over farslekta. Fra tidligere barneår ble det sagt at enten blir han er stor mann eller ingen ting. Så ble han i hvertfall en av delene. På grunn av farens arbeide måtte familien ofte flytte. Fra begynnelsen av det 1900-århundrede ble Gerhard Olsen fast ansatt som formann ved vegvesenet og senere rykket han opp til rodemester. Familien bodde nå fast på Majorstua i Oslo helt til han gikk av med pensjon i 1932. I 1946 flyttet de til aldersheimen på Tåsen.

1905 gikk det en rus av nasjonalisme over Norge. Nå skulle svensken tas. Men så ble det Karlstad-forlik og 7. juni i stedet. Einar far var republikaner og en av de 70.000 i Norge som stemte for denne statsform. Men Einar sjøl gikk til Karl Johansgate for å se kongefamiliens ankomst til slottet i 1905 bare 8 år gammel.

BEGGE foreldrene måtte ut i arbeidslivet. Faren i veivesenet og moren arbeidet for et skredederm. De seks medlemmene var småkårsfolk og ofte var det vanskelig med maten, men de sultet ikke der i heimen. Det er merkelig at nå ble familien Gerhardsen boende mesteparten av sitt liv i Sofienberggaten. Einar Gerhardsen og familie har bodd der under hele sin statsminister-tid og har en innskuddsleilighet der. Sofienberggaten ligger i det østlige Oslo uten at det har noe større ideologisk betydning. Fra barndommen av var Einar sparsom og tok god vare på ti-oringene han fikk. Det var slikt vakkert forhold mellom mora og ham og ofte kunne han hjelpe til i et knipe-tak. Vi kunne få meget godt for noen øre før i tida. Mor hadde en merkelig vane syntes Einar. Helt til hun kom på aldersheimen ga hun ham av og til en femmer. Han tjente nok godt som statsminister, men man kunne aldri vite! Han Einar kunne nok ta vare på pengene sine. —

MOR syntes godt om de tre guttene sine Thorleif, Einar og Rolf og desuten var det Aslaug da. Thorleif døde tidlig, men begge de to andre kom seg godt fram her i livet. Det kunne nok være trist og gråt i storbyen, men gutta hadde gjenger og grønne løkker til at slås og sparke fotball på. Det blir mindre av dem nå til dags, kanskje er det slikt at ungdommen som vokser opp i dag burde få oppholde seg mer på friluftsskole og de måtte da være i den store byen. Det blir mindre grønt enn grått i det stadig voksende Oslo i dag. En by som ikke liker hverken hunder, katter eller andre hyggelige dyr.

DET ble sagt på skolen at Einar var en flink elev. Men læreren forsto ham ikke helt. En gang klaget læreren til faren, men det skulle han ikke ha gjort for far holdt med han Einar! — Det hendte en gang at

Einar og venn rømte fra skolen. De ble borte en tid og lensmannen i Drøbak vel 30 km fra Oslo ga faren beskjed at nå kunne de hente sønnen der.

Tre år etter at Einar Gerhardsen var blitt statsminister ba den norske radioen ham om å fortelle om sin skoletid:

»Kunne jeg gjøre noe for å få dere som hører på meg, til å forstå at den som ikke tar med seg alt det han kan få av lærdom og kunnskaper i skolen — han vil kanskje angre på det hele sitt liv. I unge år lærer en lett. Seinere blir det tyngre. En kan aldri ta igjen det en forsommer i skoleåra.

Da jeg var gutt måtte de fleste ungene begynne å arbeide i 10 års alderen. Det var å gå på skolen om formiddagen og i en viserguttjobb om ettermiddagen. En av de første jobbene jeg hadde, var å ta imot billetter på en kino på Grünerlokka. Jeg kjempet en stadig kamp mot søvnen. Det var en trøtt 10-åring som hver kvell ved 11-tida ruslet heim til bakgården. Og det er lett å forstå at man ikke var særlig opplagt i skoletimene. Som regel måtte en da gå rett fra jobben og så ble det viserguttjobber i forskjellige forretninger. Jeg kunne ikke gjøre hjemmelekkser og skolegangen var en byrdefull plikt og jeg arbeidet hardt for å tjene et par tre kroner uka var det viktigste.

Kjære små venner — jenter og gutter som i dag går på skolen! Pris dere lykkelige over at de fleste av dere ikke behøver å ta lønnet arbeide, mens dere går i folkeskolen og vær glad for at de fleste lærere og lærerinner i dag står i et ganske annet tillitsfullt vennskapsforhold til sine elever, enn de i alminde-lighet gjorde for en menneskealders siden. Bruk skoletida godt. Husk at dere har foran dere et langt liv. Jo mere dere lærer som barn og ungdom, jo bedre vil dere være rustet til å møte alt som livet har å by dere av godt og ondt. Lær også å skjeldne mellom dit og mitt, mellom sannhet og usannhet. Lær å leve livet slik at dere aldri behøver å skamme dere over dere sjøl. Da vil livet, trass i alt hva det ellers har å by på, alltid være rikt og godt.

Einar Gerhardsen har alltid stått på god fot med ungdommen og de ovennevnte ord rettet til de unge viser det. — Det var strengt med bud og påbud i Gerhardsens skoletid. Karaktersekkelen sto som et mene-tekel og som, en straffende engel foran de unge syndere når de måtte ha fars underskrift.

Til sine tider var Einar en stille og alvorlig gutt som ikke var med på så mange fante-streker. Idrettslaget valgte ham til kasserer for han hadde første klassens orden i pengesaker og i regnskapene. Men noen særlig god idrettsgutt var han ikke. Det måtte da være å løpe så og så mange meter rundt husene og løkka det. Han fikk ingen idrettspremier og satset ikke noe større på det heller. Han fikk en god attest fra Kristiania kooperative selskab da han sluttet der for å få en bedre jobb. Sommene tilbragte Einar på en eller annen bondegård hos kjente. Det var ikke alle-

(Framhald å 7. side)